

MÜLTECİLERİN KORUNMASINDA İNSANCIL HUKUKUN ROLÜ*

The Role Of Humanitarian Law In The Protection Of Refugees

*Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRKAY***

ÖZET

20. yüzyılda mülteciler dünya için ciddi bir sorun olmuş ve bunun temel nedenini yaşanan silahlı çatışmalar oluşturmuştur. Bu durum mülteci statüsü kazanarak Mülteci Hukuku kapsamında korunan kişilerin yanı sıra mülteci statüsü elde edemeyen bir insan topluluğunu da ortaya çıkarmış ve bu kişilerin nasıl korunabileceği sorusu gündeme gelmiştir. Silahlı bir çatışmanın ortasında kalan kişilerin korunmasında başvurulabilecek kaynaklardan biri İnsancıl Hukuktur. Ancak insancıl hukukun bu kişileri etkin bir şekilde koruyup koruyamayacağı tartışmalıdır. Zira insancıl hukuk mültecileri ancak korunan kişi kategorilerinden biri olması durumunda koruma altına almaktadır. Bu sınırlı bir koruma olsa da insancıl hukuk mülteci statüsünün korunmasında aranan zulüm kavramının yorumlanmasında da başvurulabilecek bir kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Sığınmacı, Uluslararası Koruma, İnsancıl Hukuk, İnsan hakları Hukuku

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı tarafından 23-24 Eylül 2021 tarihinde düzenlenen "Uluslararası Hukukun Güncel Sorunları Konferansı"nda tarafımca yapılan sunumun tam metnidir.

** Atatürk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Erzurum
E-mail: hatice.geyik@atauni.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1076-8008

ABSTRACT

In the 20th century, refugees have been a serious problem for the world and the main reason for this has been the armed conflicts. This situation caused the emergence of a group of people who could not obtain refugee status as well as those who were protected under the Refugee Law by gaining refugee status, and the question of how the former could be protected came to the fore. Humanitarian Law is one of the resources that can be utilized to protect people caught in the middle of an armed conflict. However, it is controversial whether humanitarian law can effectively protect these people. Because humanitarian law protects refugees only if they are one of the protected person categories. Although this is a limited protection, humanitarian law is also a resource that can be used to interpret the concept of persecution sought in the protection of refugee status.

Keywords: Refugee, Asylum seeker, International Protection, Humanitarian Law, Human Rights Law

GİRİŞ

Silahlı çatışmalar ortaya çıktığı ilk günden beri insanlar için ciddi tehlikeler yaratmış ve tarih boyunca insanlar bu tehlikeleri önleme, önleyemiyorsa bile en azından azaltma amacıyla hareket etmiştir. Bu kapsamda önceleri örf adet kuralı olarak ortaya çıkan insancıl hukuk kuralları devletlerce yazılı düzenlemelere dönüştürülmüştür. Silahlı çatışmalar çatışmanın içinde bulunan kişileri birçok bakımdan olumsuz etkilemektedir. Bunlardan biri de kişilerin yerinden edilmesidir. Zira silahlı çatışmalarla yerinden edilme arasında mecburi bir bağ vardır¹. Birleşmiş Milletler (BM)'in görüşü de bu yöndedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 9 Aralık 2020'da yayınlanan raporuna göre, 2020 yılının sonu itibariyle top-

¹ **JACQUES Mélanie**, *Armed Conflict and Displacement*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, s. 1; **ERTUĞRUL Ümmühan Elçin**, "Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması", *Ankara Barosu Dergisi*, 2017/1, s. 155.

lamda 82,4 milyon insan yerinden edilmiştir². Bunun en temel sebebi ise son yıllarda farklı bölgelerde yaşanan silahlı çatışmalardır³.

Yerinden edilen kişiler genellikle Mülteciler Hukuku kapsamında koruma altına alınır. Ancak bu koruma bazı şartlara bağlıdır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi⁴ 1. maddesinde mülteci statüsü tanınması için kişinin ülkesi dışında bulunması, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya yararlanmak istememesi veya ülkesine dönememesi veya dönmek istememesi, haklı zulüm korkusu duyması ve haklı zulüm korkusunun ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri sebebiyle ortaya çıkması şeklinde dört şart saymıştır. Dolayısıyla kişi bu şartları sağlaması durumunda şayet mülteci statüsü kazanmayı engelleyen bir durumu da yoksa mülteci olarak kabul edilecektir. Ancak 1951 Sözleşmesi mültecilerin korunması bakımından nispeten başarılı bir girişim olsa da, uluslararası korumaya ihtiyacı olan herkesi koruyabilen veya mülteci tanımına uyan kişilerin tüm haklarını koruma altına alan bir düzenleme değildir⁵. Bu nedenle mülteci tanımında verilen şartları sağlamayan veya şartları sağlasa bile yine aynı sözleşmede sayılan mülteci statüsü tanınmasını engelleyen bir durumu bulunan kişi bu korumaya sahip olamayacaktır. Üstelik özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında mülteci hukukunun bireysel mültecileri değil, kitlesel akınları düzenlemesi ve yaşanan birçok mülteci krizi bu hukuk sahasıyla devletlerin mülteci politikaları arasında ciddi bir gerilime sebep olmuş ve bu durum mülteci hukukunun kişilerin korunması hususunda bazı noktalarda yetersiz kalmasına zemin hazır-

² <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (15.10.2021).

³ **HOLZER Vanessa**, "Persecution and the Nexus to a Refugee Convention Ground in Non-International Armed Conflict", *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law*, (Ed. David James CANTOR / Jean-François DURIEUX), Brill Nijhoff Publishing, Boston, 2014, s. 101.

⁴ <https://www.unhcr.org/search?query=1951%20Geneva%20Convention%20Relating%20to%20the%20Status%20of%20Refugees> (26.10.2021).

⁵ **JAQUEMENT Stephane**, "Expanding Refugee Protection through International Humanitarian Law", *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law*, (Ed. David James CANTOR / Jean-François DURIEUX), Vol:2, Brill Nijkoff Publishing, Boston, 2014, s. 79.

lamıştır⁶. Mülteci hukuku düzenlemeleri özellikle mülteci krizlerinin siyasi boyutunu göz ardı etmesi bakımından eleştirilmiştir⁷. Bu durumda ilgili kişinin korunması için farklı hukuk sahaları araştırılmalıdır. Bu noktada akla ilgili devletin iç hukuku, insan hakları hukuku, silahlı bir çatışma söz konusu ise insancıl hukuk gibi alanlar gelir.

Çalışmada silahlı çatışmalar nedeniyle yerinden edilen ve mülteci statüsü taşıyan veya bu statüye sahip olmayan kişilerin insancıl hukuk kapsamında korunup korunamayacağı incelenecek, şayet insancıl hukuk bu tip bir koruma sağlıyorsa bunun hangi durumlarda devreye gireceği ve bu kişileri hangi kapsamda koruyacağı ele alınacaktır.

I. MÜLTECİ KAVRAMI

Mülteci kavramı Arapça “iltica” kelimesinden türemiştir. İlticanın sözlük anlamı güvenilir bir yere sığınmadır. Terim olarak ise bir kişinin vatandaşı olduğu ülkede yaşanan siyasi olaylar nedeniyle ülkesini isteyerek veya zorla terk etmesini ifade eder⁸. Eski bir kavram olan sığınma ilk zamanlarda özellikle kutsal alanlara kaçmakla ortaya çıkmış, hukuki bir kavram olarak algılanması daha geç olmuştur. Sığınmanın kişinin çaresizliğinden kaynaklanması ve yabancı olduğu bir devletten yardım araması bu kavramın uluslararası alanda incelenmesini gerektirmiştir⁹. Bu kapsamda mülteciyi genel bir ifadeyle kişisel veya dış etkenler nedeniyle içinde bulunduğu çaresiz durumdan kurtulmak adına kaçan bir kişi olarak tanımlamak mümkündür. Bu kaçışın birçok farklı sebebi olabilir. Yapılan baskı, yaşamına ve özgürlüğüne yönelik tehdit, savaş, iç karışıklık, doğal afet gibi. Bu kişilerin

⁶ **FIELDMAN Ilana**, “Difficult Distinctions: Refugee Law, Humanitarian Practice and Political Identification in Gaza”, *Cultural Anthropology*, Vol:22, Iss: 1, 2007, s. 139; **KNEEBONE Susan**, “Introduction: Refugees and Asylum Seekers in the International Context”, *Refugees, Asylum Seekers on the Rule of Law, Comparative Perspectives*, (Ed. Susan Kneebone), Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 3.

⁷ **FIELDMAN**, s. 139.

⁸ **ASAR Aydoğan**, *Yabancılar Hukuku*, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 279.

⁹ **ÖZTÜRK Neva**, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 48-49.

korunması gerekliliği mültecilik hâlinin hukuki bir statüye dönüşmesini sağlamış, ancak mülteci statüsü yukarıda sayılan sebeplerin bir kısmını kapsamına almamıştır¹⁰. Özellikle yaşanan dünya savaşlarının bir sonucu olan kitlesel göç ve bu kapsamda Avrupa'daki göç hareketleri mülteci statüsünün temelinde bir zulüm korkusunun varlığını gerekli kılmıştır¹¹.

Farklı sebeplere dayansa da birçok dönemde görülen mülteci grupları ilk kez 1648 tarihli *Westphalia* Andlaşması'ndan otuz yıldan daha uzun bir zaman sonra 1685 yılında Fransa'dan kaçan Fransız Protestanların Avrupa'da koruma altına alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak bu dönemde bir mülteci tanımı yapılmadığı gibi ortak bir düzenleme de ortaya çıkmamıştır. Bu durum bu süreçte her devletin sıklıkla değişen farklı uygulamalarda bulunmasına yol açmıştır. Milletler Cemiyeti döneminde özellikle yaşanan savaşların etkisiyle mültecilerin korunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda 1920 yılında Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuş, özellikle silahlı çatışmanın sebep olduğu bu tip kişilere yardım edilmiştir. Bu dönemde ilk döneme göre daha düzenli bir uygulama bulursa da geniş kapsamlı ve oturmuş bir sistem kurulamamıştır¹².

Birleşmiş Milletler döneminde ise mülteci kavramı ilk kez tanımı yapılmamış olsa da, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 14. maddesinde "sığınma hakkı"na yer verilmesi ile gündeme gelmiştir¹³. İlgili madde, zulüm karşısında herkesin başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve bu olanaktan yararlanma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu düzenleme kişiler için sığınmayı bir hak olarak düzenleyerek esasında sığınma talep edilen devlet için bu konuda bir yükümlülük doğurmaktadır. Ancak devletlerin egemenliklerine olan bağlılığı nedeniyle sığınma talebinin kabulü hususunda serbest karar vermek istemesi, bu konunun daha açık bir şekilde düzenlen-

¹⁰ ÖZTÜRK, s. 71.

¹¹ ÇİÇEKLİ Bülent, Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 39; ÖZTÜRK, s. 72.

¹² ÖZTÜRK, s. 73-76.

¹³ ÇİÇEKLİ, s.40-41; KNEEBONE, s. 9; ÖZTÜRK, s. 80-82.

mesini sağlamıştır. BMMYK'nin Statüsü ile mülteci kavramı herhangi bir zaman ve coğrafya ile sınırlandırılmadan tanımlanmıştır. Bu tanım evrensel bir nitelik taşıması bakımından oldukça önemlidir. Statü mültecileri şu şekilde tanımlamıştır:

“İrki, dini, tabiiyeti veya siyasi düşüncesi yüzünden haklı zulüm korkusu altında olması nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu ya da herhangi bir tabiiyeti yoksa önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunan ve bu korku nedeniyle taabiyetinde bulunduğu devletin ya da herhangi bir tabiiyeti yoksa önceden mutaden ikamet ettiği ülke devletinin korumasından yararlanmak istemeyen diğer kişiler”.

Mültecilere ilişkin diğer bir önemli belge ise 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokolü'dür. II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan sözleşmede savaş sonrasında 1,25 milyon mültecinin ortaya çıkması nedeniyle Avrupa'da oluşan krizi çözmeye amacıyla hareket edilmiştir¹⁴. Mülteci Hukukunun temel belgesi olan söz konusu sözleşme ve protokol¹⁵, BMMYK Statüsü'nde verilen mülteci tanımında sayılan “ırk, din, tabiiyet ve siyasi düşünce” şeklindeki dört sebebe “belirli bir sosyal gruba mensubiyet”i de eklemiştir¹⁶. Böylece sözleşme mülteciyi şu şekilde tanımlamıştır.

“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs”.

¹⁴ KNEEBONE, s. 5.

¹⁵ HATHAWAY James C., The Rights of Refugees under International Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s. 154; ODMAN M. Tefvik, “Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar”, Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelişmeler, İstanbul Barosu Yayınları, 2004, s. 17.

¹⁶ ASAR, s. 282.

Sözleşmenin verdiği bu net tanım, mülteci hukuku için büyük bir öneme sahiptir. Zira sözleşme sadece bireysel bir mülteci tanımı vermemiş, aynı zamanda mülteci statüsünün insan haklarının korunması bakımından bir araç olduğunu da ortaya koymuştur¹⁷. Bazı küçük farklarla benzer tanımlar 1974 tarihli Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1966 tarihli Mültecilere Karşı Muameleye İlişkin İlkeler, 1994 tarihli Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi gibi uluslararası düzenlemelerde ve birçok devletin iç hukukunda yapılmıştır¹⁸.

A. MÜLTECİ STATÜSÜ

Bir kişinin verilen tanım gereğince mülteci statüsüne sahip olması yetkili makamlarca durumun tespit ve tescil edilmesi ile mümkün hâle gelir. Kişi mülteci statüsü tanındığı zaman bu şartların oluştuğu andan itibaren fiilen mülteci statüsü elde etmiş olur. Başka bir ifadeyle, kişiye mülteci statüsü tanınması kurucu değil, açıklayıcı bir niteliktedir. İncelemenin nasıl yapılacağı ise her ülkenin kendi usulüne bağlıdır. Bu konuda uygulanacak ölçütler bakımından temel kaynak 1951 Genevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokolü'dür¹⁹.

Bu düzenlemelere göre mülteci statüsü kazanmanın şartları, verilen tanım gereğince menşei ülke dışında bulunma, bu ülkenin korumasından yararlanamama veya yararlanmak istememe veya ülkesine dönememe veya dönmek istememe, bu durumun dayandığı haklı zulüm korkusu ve zulüm korkusunun ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceye dayanmasıdır.

1. Ülke Dışında Bulunma

Kişinin mülteci statüsü kazanmasının ilk koşulu vatandaşı olduğu ülke dışında bulunmasıdır. Şayet kişi vatansız ise mutad olarak ikamet

¹⁷ **KNEEBONE**, s. 5-6.

¹⁸ **ÖZTÜRK**, s. 96-97; **TANERİ Gökhan**, Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-refoulement) İlkesi, 1. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2012, s. 20-21.

¹⁹ **ÇİÇEKLİ**, s. 51-52; **ÖZTÜRK**, s. 82.

ettiği ülkenin dışında olması gerekir²⁰. Birden fazla ülkenin vatandaşlığına sahip kişinin ise mülteci statüsü kazanabilmesi için bu ülkelerden hiç birinin korumasından yararlanma imkânı olmamalıdır²¹. Ülke dışında bulunma şartı sadece ülkesinden kaçmış kişileri ifade etmez, kişi ülkesinden yasal olarak ayrılmış ancak şartlar değişmiş ve ülkesine dönmek istememişse de bu şart sağlanmış olur²².

2. Ülkenin Korumasından Yararlanamama veya Yararlanmak İstememe veya Ülkesine Dönememe veya Dönmek İstememe

Mülteci statüsü tanınması kişiye uluslararası bir koruma getireceğinden kişinin menşei ülke koruması altında bulunmaması gerekir. Zira bu koruma menşei ülkenin koruması yerine ikame edilen bir korumadır²³. Bu durum, uyrukluk sahibi kişiler için ülke korumasından yararlanamama veya yararlanmak istememe şeklinde olurken, vatansızlar için mutata ikamet bulduğu ülkeye dönememe veya dönmek istememe şeklinde ortaya çıkar. Kişinin vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamaması iradesi dışında farklı sebeplere bağlıdır. Savaş, iç karışıklık gibi durumların dışında hükümetin kişiyi bu korumadan yoksun bırakması da mümkündür. Kişinin bu korumadan yararlanmak istememesi ise ilgilinin iradesine bağlıdır. Ancak bunun mülteci statüsü kazanmanın bir şartı olabilmesi için haklı bir sebebe dayanması gerekir. Vatansızlar için ise mutata ikamet bulduğu ülkeye dönememe irade dışı farklı sebeplere dayanırken, kendi isteğiyle dönmemesinin zulüm korkusu nedeniyle olması mümkündür²⁴. Bu zulüm korkusunun da aynı şekilde haklı bir sebebe dayanması şarttır.

²⁰ Sözleşmede yer verilen tanım, sözleşmenin sadece uyrukluk sahibi kişileri değil, vatansızları da göz önünde bulundurduğunu gösterir.

²¹ **ÇİÇEKLİ**, s. 62; **DOĞAN Vahit**, Türk Yabancılar Hukuku, 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, s. 143; **ÖZTÜRK**, s. 199.

²² **ÇİÇEKLİ**, s. 62; **HATHAWAY**, s. 171; **ODMAN**, s. 20-24.

²³ **DOĞAN**, s. 144; **ÖZTÜRK**, s. 66.

²⁴ **ÇİÇEKLİ**, s. 63.

3. Haklı Zulüm Korkusu

Haklı zulüm korkusu, “*korku*” yönüyle subjektif durumların değerlendirilmesini gerektirirken, “*haklı*” yönüyle objektif koşulların incelenmesini gerektirir²⁵. Bu nedenle korku kısmını incelerken başvuru sahibinin kişiliği, ailevi durumu, ırkı, dini ve kişisel deneyimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Haklı kısmına ilişkin incelemede ise başvuru sahibinin korkusunun nedeni araştırılmalı ve bu korkunun zulümden kaynaklanan haklı bir nitelik taşıyıp taşımadığına ilişkin bir değerlendirme yapılmalıdır²⁶. Bu bakımdan yapılacak değerlendirmede “*zulüm*” kavramı temel unsur oluşturur²⁷. Ancak sözleşmede zulüm kavramı tanımlanmamıştır²⁸.

Tanım verilmemesi bir eksiklik olabileceği gibi kavramı dondurmama amacıyla da yapılmış olabilir. Bu nedenle zulüm kavramının her somut durumda ayrıca incelenmesi doğru olacaktır. Zira her başvuru sahibinin somut durumu, tecrübeleri, yaşadığı olaylar, kişisel özellikleri gibi birçok farklı unsur bir filin zulüm olarak görülmesini gerektirebilir. Ayrıca her ülkenin bu sebepleri kendi hukuk anlayışı çerçevesinde yorumlaması da mümkün olduğundan bir ülke için söz konusu sebep mülteci statüsü tanınması için yeterli iken, başka bir ülke için yeterli kabul edilmeyebilir²⁹. Ancak yine de zulüm kavramının “*aşırı derecede ağır bir durum*” olması gerektiği söylenebilir³⁰.

1951 tarihli sözleşmenin 33. maddesi gereğince ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceler nedeniyle kişinin yaşam ve özgürlüklerine yönelik tehditler, ciddi insan hakları ihlalleri, sistematik bir şekilde işlenen maddi ve manevi saldırılar

²⁵ **ÇİÇEKLİ**, s. 52-53; **ODMAN**, s. 26; **ÖZTÜRK**, s. 208.

²⁶ **ÇİÇEKLİ**, s. 52-53.

²⁷ **ERTUĞRUL**, s. 165; **HOLZER**, s. 109; **ÖZTÜRK**, s. 224.

²⁸ **ERTUĞRUL**, s. 165; **ÖZTÜRK**, s. 224.

²⁹ **DOĞAN**, s. 144.

³⁰ **ÖZTÜRK**, s. 225.

zulüm olarak kabul edilebilir³¹. Zulüm kabul edilen fiillerin kaynağı devlet olabileceği gibi devlet dışı aktörler de olabilir³².

4. Zulüm Korkusunun Irk, Din, Tabiiyet, Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet veya Siyasi Düşünceye Dayanması³³

Yukarıda sözü edilen zulüm korkusunun haklı bir nedene dayanmasını ifade eden bu şart mülteci statüsü kazanmanın son şartıdır. Bu nedenle mülteci statüsü kazanmak için başvuran kişinin zulüm korkusunun ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle ortaya çıkması gerekir. Böylece kişi sahip olduğu ırkı veya tabiiyeti nedeniyle bir ayrıma tabi olabilir. Bu kapsamda kişinin etnik kökeni temel alınabileceği gibi, tabiiyet bakımından da bunun sadece vatandaşlık bağıını ifade etmediği için etnik köken veya belirli bir dil grubuna ait olması da zulmün sebebi olabilir³⁴. Bir dine mensup olduğu veya herhangi bir dine inanmadığı için ibadet etme, dini öğrenme ve öğretme gibi haklar açısından yasaklara veya ayrımlara maruz kalmış olabilir. Belirli bir toplumsal gruba mensubiyet kavramı net olarak tanımlanmamış olsa da BMMYK'nin hazırladığı El Kitabı'nda mensubiyetin benzer geçmişe, benzer özelliklere ve benzer sosyal statüye sahip insanları içerdiği belirtilmiştir³⁵. Bu özelliklere kişilerin kendisini ayrı bir grup olarak görmesi ve toplum tarafından da böyle algılanması da eklenmelidir. Bu nedenle cinsiyet, aşiret, aile, meslek gibi sebeplerle ayrı bir toplumsal grup içinde bulunan kişilerin bu gerekçelerle zulme uğramış olabileceği söylenebilir. Ancak kişinin sadece farklı bir toplumsal gruba dâhil olması doğrudan mülteci statüsü tanınmasını gerektirmez. Bu nedenle zulme varan bir ayrıma tabi olması gerekir³⁶.

³¹ ÇİÇEKLİ, s. 54; ODMAN, s. 29-30.

³² ÇİÇEKLİ, s. 54; ÖZTÜRK, s. 232-233.

³³ Yukarıda ele alınan haklı zulüm korkusunun haklılığı belirli durumlara bağlı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle esasında bu şartı, ayrı bir şart olarak değil de üçüncü şartın bir unsuru olarak değerlendirmek daha doğru olur.

³⁴ ODMAN, s. 36.

³⁵ UNHCR, El Kitabı, para. 77. (<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404> (8.2.2022)).

³⁶ ÇİÇEKLİ, s. 57.

Yine başvuru sahibinin hükümetle farklı siyasi görüşlere sahip olması tek başına mülteci statüsü tanınmasını gerektirmese de kişinin farklı siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrama tehdidi altında bulunması bu şartın oluşmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda kişinin siyasi düşüncelerini yetkili makamların bilmesi ve bunu hoş görmemesi gerekir³⁷. Kişiye yönelik bir kovuşturma başlatılması durumunda ise kovuşturmanın kişinin siyasi düşünceleri nedeniyle mi yoksa bu düşüncelere bağlı olarak gerçekleştirdiği eylemler nedeniyle mi başladığının tespit edilmesi gerekir. Şayet kişi yaptığı eylem nedeniyle bir kovuşturmaya uğramış ve istenen ceza ülkenin genel hukuk düzenine aykırı değilse kovuşturma korkusu tek başına mülteci statüsü tanınmasını sağlamaz³⁸. Sayılan bu beş sebep önemli olsa da sözleşmenin yapılması üzerinden 70 yıl gibi uzun bir zaman geçmiş, bu süreçte dünya insan yaşamını tehdit eden birçok farklı unsurla tanışmıştır. Bu nedenle sözleşmenin işlevini yitirmemesi için gerekçe listesinin ihtiyaca göre güncellenmesi gerekir³⁹.

Sözü edilen dört şartı sağlaması durumunda, kişi mülteci statüsü elde edebilir. Ancak bazı durumlarda kişi bu şartları sağlasa da mülteci statüsü kazanamaz. Bu kişilerin ilki, 1951 Cenevre Sözleşmesi md. 1 (D) gereğince BMMYK dışında BM'nin herhangi bir organı veya kuruluşundan hala yardım ve koruma gören kişilerdir. Bunların ikincisi ise aynı sözleşmenin md. 1 (E)'deki düzenlemesi gereğince uluslararası korumaya ihtiyacı olmadığı düşünülen kişilerdir. Bunlar bir ülkede vatandaşlık elde etmese de yerleşmiş bulunan ve büyük ölçüde oranın vatandaşları ile aynı haklara sahip olan ve sınır dışı edilmeye karşı güvence altında bulunan kişilerdir⁴⁰.

1951 Cenevre Sözleşmesi md. 1(F)'de ise mülteci statüsü kazanamayacak başka bir gruba yer vermiştir. Buna göre barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçları düzenleyen uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine, sığınmadan önce sığındığı

³⁷ ÇİÇEKLİ, s. 61; ODMAN, s. 38.

³⁸ ÇİÇEKLİ, s. 54-62; ODMAN, s. 39.

³⁹ ASAR, s. 282-283.

⁴⁰ ÇİÇEKLİ, s. 64-65.

ülke dışında ağır siyasi olmayan bir suç işlediğine ve BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı bir suç işlediğine⁴¹ dair ciddi kanaat olanlar da mülteci statüsü kazanamayacaktır.

B. MÜLTECİ STATÜSÜNÜN SONA ERMESİ

Yukarıda incelenen şartların oluşması durumunda elde edilen mülteci statüsü 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1 (C) maddesinde sınırlı olarak sayılan durumlarda sona erer. Bu durumlardan ilk grubu mültecinin iradesi ile sona ermeye sebep olan hâller oluşturur. Buna göre, mülteci vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile yararlanırsa, vatandaşlığı kaybettikten sonra yeniden kazanırsa, yeni bir vatandaşlık kazanarak o ülkenin korumasını elde ederse veya zulümden korktuğu için terk ettiği ülkeye kendi isteği ile yerleşirse mülteci statüsü sona erer. Sınırlı sona erme sebeplerinin ikinci grubu ise menşei ülkedeki koşulların değişmesidir. Dolayısıyla kişinin zulme uğrama korkusuyla terk ettiği ülkesinde yaşanan değişiklikler bu durumu sona erdirecek nitelikte ise, diğer bir ifadeyle kişinin mülteci olmasına yol açan durumlar sona ermişse mülteci statüsü de sona erer. Ancak bunun için yapılacak değerlendirmede köklü ve kalıcı bir değişikliğin varlığı aranacaktır⁴².

II. İNSANCIL HUKUK

A. KUVVET KULLANIMININ YASAKLANMASI

Devletler uzun bir süre kuvvet kullanmayı hukuka uygun görmüş ve bu süreçte kuvvet kullanımını haklı savaş doktrini ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak Roma'da ortaya çıkan bu doktrin bir süre sonra

⁴¹ BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerin suç teşkil etmesi gerektiğine dair bir düzenleme bulunmasa da genel görüş bu eylemlerin suç oluşturması gerektiği yönündedir. **ÇİÇEKLİ**, s. 70.

⁴² **ÇİÇEKLİ**, s. 74; **DOĞAN**, s. 162. Esasında sözleşme II. Dünya savaşı sonrasında mültecilerin korunması ve yeni bir ülkeye yerleştirilmesi üzerinde dururken, Soğuk Savaş sonrasında bu hususta bir değişikliğe gitmiş ve sorunun ortadan kalkması için kalıcı çözümler aramıştır. Neticede kalıcı bir çözüm olarak mültecinin ülkesine dönebilmesi düşünülmüş ve buna ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. **KNEEBONE**, s. 17.

etkisini yitirmiştir⁴³. Dolayısıyla devletler bir süre daha kuvvet kullanımını kendilerine bir hak olarak görmüş, sonrasında bu doktrin Hippo Piskoposu *Saint Augustin* tarafından “*Tanrı'nın Şehri*” adlı kitabında yeniden ele alınmıştır⁴⁴. Ancak Hristiyanlığın kabulü ile güçlenen Kilise'nin gücünü yitirmesiyle haklı savaş doktrini yeniden etkisini kaybetmiş ve devletler kuvvet kullanımını egemen olmanın bir sonucu olarak görmeye başlamıştır⁴⁵. Bu durum 19. yüzyılda *Henry Dunant*'ın “*Bir Solferino Hatırası*” adlı eserini yayımlamasına kadar devam etmiş⁴⁶, bunun neticesinde 1864 tarihli Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi imzalanmıştır⁴⁷. 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla de kuvvet kullanımının sınırlandırılması fikri güçlenmiş ve bu kapsamda Milletler Cemiyeti Misakı, Ren Misakı, *Locorno* Andlaşması, *Briand-Kellog* Misakı ve kuvvet kullanımının evrensel düzeyde yasaklayan BM Sözleşmesi yapılmıştır.

BM Sözleşmesi md. 2/4'te kuvvet kullanımını “*Teşkilatın üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir biçimde kuvvet kullanma*

⁴³ **ÖRNEK Serdar**, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı 1991 ve 2003 Irak Harekâtları, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 23; **REÇBER Sercan**, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 12.

⁴⁴ **SBEARER Ivan**, “A Revival of Just War Theory”, International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines, (Ed. Micheal Schmitt / Jelena Pejic), Boston, 2007, s. 4-5.

⁴⁵ **BOZKURT Enver / POYRAZ Yasin / ERDAL Selcen**, Devletler Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2018, s. 337; **MERAY Seha L.**, Devletler Hukukuna Giriş, C.2, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1962, 391; **SUR Melda**, Uluslararası Hukukun Esasları, 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, s. 292.

⁴⁶ **ACER Yücel / KAYA İbrahim**, Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 386; **ALBAYRAK Gökhan**, “İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri ve Bu İlkelerin Tarihsel Gelişim Safhaları”, Uluslararası İnsancıl Hukuk, (Ed. Fatma Taşdemir / Gökhan Albayrak), Ankara, 2018, s. 29; **DÜLGER Kenan**, Devletlerin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 2; **ÖKTEM Emre**, Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları, 2. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2011, s. 68; **TÜTÜNCÜ Ayşe Nur**, İnsancıl Hukuka Giriş, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s. 5.

⁴⁷ **BATUR YAMANER Melike**, Silahlı Çatışmalarda Sivilleri Korunması, 1. Baskı, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 14-15.

tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar” ifade-siyle yasaklamıştır. Ancak BM mutlak bir yasak getirmemiş bazı istisnai durumlar öngörmüştür.

B. İNSANCIL HUKUK KURALLARI

1. İnsancıl Hukuk Kavramı ve İnsancıl Hukukun Uygulama Alanı

İnsan hakları ve mülteci hukuku gibi alanlardan daha önce örf adet kuralı olarak ortaya çıkan ve 20. yüzyılda yapılan andlaşmalarla da yazılı hâle getirilen insancıl hukuk kuralları, 17. yüzyıl itibarıyla *Hugo Grotius*’un “*Savaş ve Barış Hukuku (De jure belli ac pacis)*” adlı eseri ile sistemleştirilmiştir⁴⁸. İnsancıl hukuk silahlı çatışmaları insaniyleştirmeyi amaçlayan ve bu kapsamda silahlı çatışma dışında kalan kişileri korumaya yönelik kurallar bütünüdür. İnsancıl hukuk kuralları söz konusu amaca ulaşma adına birtakım savaş araç ve yöntemlerinin kullanılmasını sınırlandırmakta, bir kısmını ise tamamen yasaklamaktadır. 1864 tarihli Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi ile uluslararası hukukun alanına giren insancıl hukukun, temel belgeleri 1907 *La Haye* Sözleşmeleri, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Cenevre Sözleşmeleri’ne ek iki protokoldür⁴⁹.

İnsancıl hukuk temelde uluslararası silahlı çatışmalarda uygulama alanı bulmaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalar, devletlerarası silahlı çatışmalar ve uluslararasılaşmış silahlı çatışmalardan oluşur⁵⁰. Uluslararasılaşmış silahlı çatışmalar ise esasında bir devlet ülkesinde gerçekleştiğinden iç silahlı çatışma niteliğindedir. Fakat iki durumda bu tip çatışmaların uluslararası silahlı çatışma olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu durumların ilki ilgili devletin ayaklanan güçlere

⁴⁸ SUR, s. 297.

⁴⁹ ERTUĞRUL Ümmühan Elçin, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Bireysel Statüler, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2017, s. 21; SHAW Malcolm, International Law, 7 th Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, s. 848.

⁵⁰ ERTUĞRUL, Uluslararası Silahlı..., s. 42.

savaşan statüsü tanınmasıdır. İkincisi ise yabancı devletlerin iç silahlı çatışmaya dâhil olmasıdır⁵¹.

İnsancıl hukukun temel belgeleri de esasında uluslararası silahlı çatışmaları düzenlemiştir. Ancak Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ve Ek II No'lu Protokol uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaları da insancıl hukukun alanına dâhil etmiştir. Yine de bu durumlara uygulanacak insancıl hukuk kuralları sözü edilen düzenlemelerle sınırlıdır. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar anılan protokolün 1/1 maddesinde *“Bir Yüksek Akit Tarafın ülkesinde bu Tarafın silahlı kuvvetleri ile sorumlu bir komutanın yönetiminde ülkesinin bir bölümünde sürekli ve düzenli askeri harekât yürütmeye izin verecek ve bu Protokol'ü uygulayacak düzeyde denetim sağlayan ayrılıkçı silahlı kuvvetler ya da örgütlenmiş silahlı gruplar arasında geçen silahlı çatışmalar”* şeklinde tanımlanmıştır.

Tanıma göre uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmanın insancıl hukuk kurallarına tabi olması için aranan bazı şartlar vardır. Bunlar silahlı çatışmanın hükümet ile ayaklanan örgütlenmiş bir grup arasında geçmesi, şiddetin belirli bir yoğunluğa ulaşması, ayaklanan grubun belirli bir askeri örgütlenmeye sahip olması ve ülke üzerinde belirli bir alanın kontrolünü ele geçirmiş olmasıdır. Protokol aynı maddenin 2. fıkrasında ise silahlı çatışma olarak değerlendirilmeyen sokak hareketleri, ayrı ayrı ve öngörülmeyen bir biçimdeki şiddet eylemleri ve benzeri öteki eylemler gibi iç gerginlikler ve iç karışıklıkları kapsamı dışında bıraktığını belirtmiştir. Bunlara ek olarak BM tarafından yürütülen barışı zorla uygulama harekâtları da insancıl hukukun uygulama alanındadır⁵².

⁵¹ **ERTUĞRUL**, Uluslararası Silahlı..., s. 42; **PAZARCI Hüseyin**, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, 19. Baskı, Ankara, 2020, s. 540; **STEWART James G.**, “Towards a Single Definition of Armed Conflict in International Humanitarian Law: A Critique of Internationalized Armed Conflict”, The Peter A Allard School of Law Allard Research Commons, Vol: 85, No: 850, s. 315.

⁵² **PAZARCI**, s. 151; **TAŞDEMİR Fatma**, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 74.

2. İnsancıl Hukukun Kaynakları

İnsancıl hukuk uluslararası hukukun bir alanıdır. Dolayısıyla anlaşmalar, örf adet kuralları, hukukun genel ilkeleri, doktrin ve yargı kararları insancıl hukukun da kaynaklarını oluşturur. Bu kaynakların ortaya çıkardığı bazı ilkeler de insancıl hukukta etkin bir şekilde uygulanır.

İnsancıl hukuka hâkim olan bu ilkeler, çatışmada kullanılan araçların seçiminde sınırsız olmama, gereksiz acıya sebep olmama, askeri gereklilik, orantılılık, ayırım gözetme, sadakat, tarafsızlık, çevrenin korunması ve zehir veya zehirleyici silahların yasaklanması ilkeleridir. Bu ilkeler birçok düzenlemede yer bulduğu gibi Uluslararası Adalet Divanı'nın 1996 tarihli Nükleer Silahlara İlişkin Danışma Görüşü⁵³'nde de sayılmıştır.

Örf adet kuralına dönüşen bu ilkelerden çatışmada kullanılan araçların seçiminde sınırsız olmama ilkesi, çatışma tarafının istediği her silahı kullanma hakkı olmadığını, özellikle sivil-askeri hedef ayırımı yapamayan araçların kullanılmasının insancıl hukuka aykırı olduğunu ifade eder. Gereksiz acıya sebep olmama ilkesi gereksiz acıya sebep olan silah ve yöntemlerin kullanılmasını yasaklamaktadır. Bu kapsamda geniş çaplı ölüm ve yaralanmalara sebep olan silah ve yöntemlerin gereksiz acıya sebep olduğu kabul edilir. Askeri gereklilik ilkesi kullanılan silah ve yöntemlerin askeri ihtiyaçlara göre belirlenmesini amaçlar. Orantılılık ilkesi, askeri amaç ile insani değerler arasında denge kurmaya çalışan, bu kapsamda askeri amaca ulaşma bakımından çekilecek acıyı ve verilecek zararı orantısız bir biçimde arttıran silah ve yöntemlere başvurulmasını yasaklayan bir ilkedir. Ayırım gözetme ilkesi sivil-askeri hedef ayırımını ifade eder. Bu nedenle sivillere yönelik saldırıları yasaklar. Zira kural olarak siviller meşru askeri hedefler değildir. Sadakat ilkesi silahlı çatışma ortamında bile korunması gereken bazı ahlaki değerlerin zarar görmemesini amaçla-

⁵³ The International Court of Justice, Advisory Opinion, 8 July 1996, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> (1.10.2021).

arak bazı yöntemlerin kullanılmasını yasaklar. Tarafsızlık ilkesi silahlı çatışmanın tarafı olmayan devletlerin korunmasını amaçlar. Çevrenin korunması ilkesi çevreyi hem silah olarak kullanmak adına yapılacak eylemlerden hem de kullanılan silah ve yöntemlerin vereceği zararlardan korumak adına bazı fiilleri yasaklar. Son olarak zehir ve zehirleyici silahların yasaklanması ilkesi ise asli veya münhasır etkisi zehirleme olan silahların kullanılmasını insancıl hukuka aykırı bulur⁵⁴.

İnsancıl hukukun bir diğer kaynağı da *Martens* Kaydıdır. 1907 *La Haya* Kara Savaşı Kuralları Sözleşmesi⁵⁵'nde yer verilen bu ilke gereğince;

“Yüksek Akit Taraflar, savaş yasalarını tamamlanıncaya kadar, kendilerince kabul edilen andlaşma hükümlerinin kapsamadığı durumlarda, toplulukların ve savaşanların uygar uluslar arasında geçerli olan uygulamalardan, insanlık yasalarından ve kamu vicdanının gereklerinden kaynaklandığı biçimiyle uluslararası hukukun ilkelerinin etkisi ve koruması altında bulduklarını saptamayı uygun bulmaktadır”. Bu nedenle oluşacak boşluk durumunda *Martens* Kaydı'na başvurulacaktır.

Bahsedilen tüm kuralların koruduğu kişi grupları ise temelde çatışmanın mağdurlarıdır. Bunlar hasta ve yaralılar, deniz kazazedeleri, savaş tutsakları, siviller, sağlık ve din görevlileridir.

III. MÜLTECİLER VE İNSANCIL HUKUK

Son yıllarda özellikle artan silahlı çatışmalar insanların ülkesini terk etmesine ve başka ülkelere sığınma talep etmesine sebep olan başka bir unsur olmuş, hatta en fazla mülteci ortaya çıkaran durumlar Suriye, Afganistan, Myanmar, Güney Sudan, Somali gibi ülkelerde devam eden silahlı çatışmalar olmuştur. Bu tip silahlı çatışmalar sivillere

⁵⁴ **BAGHERI Saeed**, Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Nükleer Silahlar, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 30-39; **PAZARCI**, s. 631-638; **UÇAR Azime Ayça**, Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 12-19.

⁵⁵ <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (20.9.2021).

yönelik yaşanan ihlaller nedeniyle sıklıkla onların evlerini, son çare olarak da ülkelerini terk etmelerine sebep olmaktadır. BMMYK de 20. yüzyılda yaşanan mülteci sorununun temel sebebi olarak silahlı çatışmaları görmekte ve insancıl hukuk ihlalleri nedeniyle ülkesini terk edenlerin mülteci statüsünün belirlenmesinde bu durumun dikkate alınması gerektiğini kabul etmektedir⁵⁶. Ancak mülteci tanımında silahlı çatışmalar doğrudan bir sebep olarak düzenlenmediği için silahlı çatışma durumunda yerinden edilen kişilerin korunması hususu netlik kazanmamıştır. Bunun bir nedeni de devletlerin silahlı çatışmalar neticesinde oluşan büyük mülteci hareketlerini karşılama konusunda isteksiz davranmasıdır⁵⁷.

Bu durum esasında birbirinden ayrı iki hukuk alanı olan mülteciler hukuku ile insancıl hukukun mecburi bir etkileşim içine girmesine neden olmuştur. Ancak bu alanlar hukukun ayrı iki sahasını oluştursa da ikisi de benzer değerleri paylaşmakta, temelde kişiyi vatandaş olmadığı devlete karşı korumayı amaçlamakta ve neticede insan haklarının korunması amacına hizmet etmektedir. Bu nedenle zaman zaman aynı anda devreye girmekte ve aynı olaylara uygulanma ihtimalleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum uluslararası hukuk kurallarının eş zamanlı olarak uygulanmasının bir sonucudur. Bu nedenle iki hukuk sahası arasındaki ilişkiyi ele almak mültecilerin korunması bakımından önemli hâle gelmiştir.

Daha önce ifade edildiği gibi mülteci hukuku “mülteci” olarak tanımlanan kişilerin korunmasını amaçlayan ve bu kapsamda başta 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Protokolü olmak üzere farklı düzenlemelerde yer bulan kurallar bütünüdür. Bu kurallar her zaman uygulanacak niteliktedir. İnsancıl hukuk ise silahlı çatışma dönemlerinde devreye giren, bu sürecin insanileştirilmesi amacına hizmet eden kurallardan oluşur. Ülkesinde yaşanan silahlı çatışmalar nede-

⁵⁶ UNHCR Executive Committee, Conclusion No. 80 (L), 1999, para. a, <http://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c6ec/general-conclusion-international-protection.html> (7.9.2021); UN General Assembly, Not on International Protection, 2 July 2003, A/AC.96/975, para. 53, <http://www.refworld.org/docid/3f1feb6d4.html> (7.9.2021).

⁵⁷ **JAQUEMENT**, s. 82-83.

niyle ülkesini terk eden ve farklı bir ülkeden sığınma talep eden kişiler mülteci statüsü kazanmak için gerekli olan şartları sağlamaları durumunda hem mülteci hukuku kapsamında korunacak hem de silahlı çatışmalar süresince insancıl hukukun koruması altında olacaktır⁵⁸. Başka bir ifadeyle ilgili kişi mülteci hukukunun sağladığı korumanın sağlanmaması veya yetersiz kalması durumunda silahlı bir çatışma süreci içerisinde ise insancıl hukukun koruması altında olabilecektir⁵⁹. Ancak bunun için insancıl hukukun koruduğu kişilerden olması ve insancıl hukukun uygulanması gereken bir durum içinde bulunması gerekir. Zira mülteciler insancıl hukukun koruma altına aldığı belirli gruplardan biri değildir. Ancak o gruplardan birine dâhil olması durumunda bu korumadan yararlanacağı için insancıl hukuk bu kişilere sınırlı bir koruma sağlayacaktır⁶⁰. Ayrıca insancıl hukuk çatışan devlet veya devlet dışı unsurlar arasında uygulandığından tarafsız bir devlette bulunan kişi bu korumadan yararlanamaz⁶¹. Dolayısıyla insancıl hukuk mülteciler için mutlak şekilde uygulanmaz. Ancak belirli şartlarda koruma getirir. Bu koruma da sınırlı niteliklidir. Yine de silahlı çatışmalarda mültecileri mülteci hukukunun yetersiz kaldığı durumlarda koruyan ek kurallar ve yerinden edilen kişileri koruyacak temel kurallar insancıl hukuka aittir.

Daha önce ifade edildiği üzere mülteci statüsünün tanınmasında “haklı” kısmında objektif şartlar aranır. Bu şartlar barış zamanında insan hakları hukuku göz önünde bulundurularak tespit edilebilirken, savaş zamanında insancıl hukuka başvurulmalıdır⁶². Bu kapsamda

⁵⁸ **JAQUEMENT**, s. 80.

⁵⁹ **TOPAL Ahmet Hamdi**, Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019, s. 170.

⁶⁰ Bu durum iki hukuk alanının düzenleme alanını düşününce normaldir. Zira insancıl hukuk düşman devletin fiillerinden muharip devletin vatandaşlarını koruma amacı güderken, mülteciler hukuku tam aksine kişiye kendi devletinin baskılarından korumayı amaçlar. Bu nedenle insancıl hukukun mültecilere uygulanması sınırlıdır. **TOPAL**, s. 186-187.

⁶¹ **JACQUES**, s. 158.

⁶² **HOLZER**, s. 102. Zulüm temelde ciddi insan hakları ihlallerini içeren durumları kapsar ve insan hakları hukuku barış ve savaş zamanlarından uygulandığından zulmü bu kapsamda tespit etmek herhangi bir sorun teşkil etmez. Ancak insancıl

insancıl hukuk, mülteciler için ilk olarak mülteci statüsü tanımının yorumlanmasında kullanılabilir⁶³. Tanımda aranan “*haklı zulüm korkusu*” şartının oluşması bakımından başvurulabilecek, “*zulüm*” kavramının yorumlanması bu kapsamdadır. Zira insancıl hukuka yönelen ihlaller bu konuda göz önünde bulundurulabilecek niteliktedir. Bu tür ihlaller tek başına mülteci statüsü tanınması sonucunu doğurmasa da özellikle zulüm şartının gerçekleşmesi bakımından bir veri olarak kullanılabilir⁶⁴.

BMMYK'nin El Kitabının 164. paragrafında da “*Uluslararası ya da ulusal silahlı çatışmalar sonucunda menşei ülkelerini terk etmek zorunda kalan kimseler, normalde, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne göre mülteci sayılmazlar*” şeklinde bir açıklama bulunduğundan, doktrinde baskın görüş iç savaşlarda yaşanan zulmün çatışmanın bir sonucu olması nedeniyle bu kişilere mülteci hukukunun değil, insancıl hukukun uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, mülteci statüsü için aranan zulmün bireysel nitelikli olması gerekir, silahlı çatışma sonucunda oluşan zulüm ise genel niteliklidir. Bu nedenle yaşanan insancıl hukuk ihlalleri mutlaka zulüm olarak değerlendirilmemeli, ancak zulüm kavramının yorumlanmasında başvurulabilmelidir. İnsancıl hukuka yönelik ihlaller ırk, din, tabiiyet, farklı bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceler nedeniyle ortaya çıkmış ve ayırım temelli ise zulüm olarak değerlendirilebilir⁶⁵. Başka bir ifadeyle şayet diğer şartlar sağlanıyorsa bu yöndeki ihlaller somut olaya göre zulüm olarak kabul edilebilmelidir.

Diğer bir görüş ise zulmün silahlı çatışma neticesinde ortaya çıkmasının bir önemi olmadığını, korunan grup ile ciddi zarar arasında bir bağlantı bulunmasının yeterli olduğunu savunur⁶⁶. Bu görüş mülteci tanımında sözü edilen zulmün hangi olaylar neticesinde ger-

hukuk kuralları sadece savaş zamanında uygulandığından zulüm kavramının içeriği ve dolayısıyla mülteci tanımı daraltılabilir. **HOLZER**, s. 110.

⁶³ **HOLZER**, s. 102.

⁶⁴ **TOPAL**, s. 170.

⁶⁵ **JACQUES**, s. 157-158.

⁶⁶ **ERTUĞRUL**, s. 166-167, 176.

çekleŖeceęinin düzenlenmemiŖ olması nedeniyle kısmen doğrudur. Önemli olan ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceler nedeniyle kiŖinin zulme uğramıŖ olmasıdır. Bu zulme hangi fiillerin sebep olduğu, fiillerin barıŖ veya silahlı çatıŖma döneminde ortaya çıkması önemli değildir. Ancak bu durum silahlı çatıŖmalara her aykırılığın illiyet bağı sebebiyle doğrudan zulüm olarak değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelmez, aykırılığın sayılan beŖ sebepten kaynaklanması ve ayırım temelli yapılması gerekliliği devam eder.

İnsancıl hukuka yönelik ihlallerin her durumda mutlaka zulüm olarak değerlendirilememesi, özellikle devlet kaynaklı zulüm oluŖturan fiillerde fiil ile devlet arasındaki bağın ve zulüm teŖkil eden fiilin ilgili kiŖiye doğrudan yönelip yönelmediğinin tespitinin güçlüğü nedeniyle⁶⁷. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi mutlak bir zulüm nedeni olarak görülmese de bu tip ihlaller zulüm kavramının yorumunda bir veri olarak kullanılabilir.

BMMYK, bombardıman, okul ve hastanelerin askerileŖtirilmesi, ev baskınları, zorla tahliye, cinsel Ŗiddet gibi fiillerin zulüm olarak değerlendirilebileceğini kabul etmiŖtir. Bu durumda öldürücü nitelikte kuvvet kullanımı, iŖkence, zorla askere alma, kimyasal silah kullanma gibi fiillerin de belirli bir yoğunluğa ulaŖması durumunda zulüm olarak kabul edilmesi gerektiği söylenebilir⁶⁸.

İnsancıl hukuk bunun dıŖında özellikle silahlı çatıŖma nedeniyle sığınmacı durumunda bulunan ancak mülteci statüsü kazanamamıŖ kiŖilerin de korunması açısından baŖvurulabilecek, bu bakımdan oluŖacak boŖluęu doldurabilecek niteliktedir. Ŗayet bu kiŖiler insancıl hukukun koruduğu kiŖi kategorileri arasında bulunuyorsa, mülteci hukuku uygulanamayacağından insancıl hukuk kuralları çerçevesinde korunmaya aęılılacaktır⁶⁹.

⁶⁷ ÖZTÜRK, s. 248.

⁶⁸ TOPAL, s. 174.

⁶⁹ HOLZER, s. 102; TOPAL, s. 174.

İnsancıl hukukun mültecilere uygulanacak kuralları ise genellikle sivillerin korunmasına yönelik hükümlerdir. Bu nedenle çatışmalara doğrudan katılmayan kişiler sivil olarak kabul edilecek ve insani muamele görecektir. Bu kapsamda sivil niteliği taşıyan bu kişiler, 1949 Savaş Sırasında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 1977 tarihli Ek I No'lu Protokol, 1977 tarihli Ek II No'lu Protokol ve Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. madde ile korunacaktır⁷⁰.

Sivillerin korunmasında ortak 3. madde, sivillerin öldürme, yaralama, rehin alma, işkence, zalimane, aşağılayıcı ve küçük düşürücü muamelelere karşı korunmasını ve adil bir yargılama olmadan mahkumiyete çarptırılmamasını düzenlemiştir. 1949 tarihli sözleşme sivillerin kalkan olarak kullanılmasını, toplu olarak cezalandırılmasını, korkutma veya terörize etmeye yönelik eylemlere tabi tutulmasını, sivillere karşı gerçekleştirilecek yağma ve misillemeye karşı korunmasını sağlamak adına bu fiilleri yasaklamış, ayrıca mültecilerin yerleşebileceği tarafsız bölgelerin kurulması ve ayrı kalan ailelerin birleştirilmesi konularını düzenlemiştir. Ek I No'lu Protokol özellikle sivil ve askeri hedef ayırımını ele almış, sivillerin askeri eylemlerin hedefi olamayacağını düzenlemiştir. Ek II No'lu Protokol ise sivillerin uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda da korunmasına yönelik düzenlemeleri genişletmiş ve sivil nüfusun yer değiştirmesine ilişkin bir hüküm getirmiştir. Bu hükme göre, sivil nüfusun yer değiştirmesine ilişkin emir ancak sivillerin güvenliğinin sağlanması veya askeri gerekliliklerin zorunlu kılması ve bütün önlemlerin tatmin edici şekilde alınması ile verilebilir⁷¹. Böylece insancıl hukuk sivillerin silahlı çatışmalarda zorla yerinden edilmesini yasaklamanın yanında sivillerin korunmasına yönelik hükümler de getirerek doğrudan veya dolay-

⁷⁰ **ACER / KAYA**, s. 364-365; **HENCKAERTS Jean-Mare / DOSWALD-BECK Louise** (Çev. Emre Öktem ve diğerleri)Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku, C.1: Kurallar, 1. Baskı, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 87-95; **PAZARCI**, s. 604; **SHAW**, s. 854-855.

⁷¹ **ÇİÇEKLİ**, s. 33.

lı olarak sivillerin yerinden edilmesini önlemeyi, en azından azaltmayı amaçlar⁷².

A. ULUSLARARASI SİLAHLI ÇATIŞMALARDA MÜLTECİLERİN DURUMU

Uluslararası silahlı çatışmalar daha önce ifade edildiği gibi devletlerarası silahlı çatışmalar veya uluslararasılaşmış silahlı çatışmalar şeklinde ortaya çıkan silahlı çatışmalardır. İnsancıl hukuk kuralları temelde taraflarının devletler olduğu silahlı çatışmaları düzenlemektedir. Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara ise ancak bazı sınırlı düzenlemeleri uygulama eğilimindedir.

Devletlerarasında geçen silahlı çatışmalarda veya uluslararasılaşmış silahlı çatışma olarak adlandırılan devletin ayaklanan gruba savaştan statüsü tanınması veya yabancı devletin ayaklanan grup yanında silahlı çatışmaya müdahil olması durumlarında insancıl hukuk kuralları tam olarak uygulanır. Dolayısıyla bu çatışmalarda insancıl hukuk hasta ve yaralıları, deniz kazazedelerini, sivilleri, sağlık ve din personelini koruma altına alır. Mülteciler sayılan gruplardan biri olmasa da, özellikle sivil gruba dâhil olarak onlara ilişkin hükümlerden yararlanabilir. Siviller, askeri operasyonlarda bulunmayan ve devletin silahlı kuvvetlerine dâhil olmayan kişiler ile doğrudan silahlı çatışmalara katılan ancak savaştan statüsü için gereken şartları sağlamayan ya da savaş tutsağı imtiyazlarına sahip olmayan kişiler olarak tanımlanabilir⁷³. Mülteciler genellikle sivillere yönelik hükümlere tabi tutulsa da şartlarını taşıdıkları takdirde hasta, yaralı, deniz kazazedesi, sağlık ve din personeli kategorilerinin de sahip olduğu korumadan yararlanmaları mümkün görünmektedir. Zira bu kişi kategorileri koruma altına alınırken vatandaşlığa yönelik herhangi bir ifade kullanılmamıştır⁷⁴.

⁷² JACQUES, s. 156; TOPAL, s. 188.

⁷³ ERTUĞRUL, s. 169.

⁷⁴ TOPAL, s. 198.

IV numaralı Cenevre Sözleşmesi⁷⁵ 4. maddesinde korunan kişiler olarak çatışmanın bir tarafının ya da işgalci gücün eline geçen ve onların vatandaşı olmayan kişileri saymıştır. Bu madde vatandaş olmama şartını taşımak zorunda olan mültecileri kapsamına alan bir düzenlemedir. Şayet ilgili devlet I No'lu Ek Protokol'e taraf olursa mülteciler sivillere tanınan genel korumanın yanında düzenlemenin bu maddesi kapsamında da korunacaktır. Ancak tarafsız veya müttefik bir devletin vatandaşları bu korumadan yararlanamayacaktır. Bu sözleşme mültecileri sadece sivillere yönelik hükümler kapsamında korumaz, doğrudan mültecilere ilişkin olan 44. maddesi savaş yüzünden yerinden edilen mültecileri keyfi muamelelere karşı koruyan tek hükümdür⁷⁶.

Sözleşme 45/4. maddesinde de mülteci hukukunun temel bir ilkesi olan geri göndermeme ilkesini düzenlemiştir. İlgili maddeye göre sözleşme ile korunan kişiler siyasi düşünceleri veya dini inançları nedeniyle takip ve zulme uğramaktan korkabileceği bir ülkeye zorla gönderilemez. 49. maddede ise her türlü zorla nakil ve sınır dışı etme yasaklanmış, ancak sivil halkın güvenliği ve mücbir askeri gereklilikler şeklinde iki istisnaya yer verilmiştir.

Sözleşme'nin "*Mülteciler ve Vatansızlar*" kenar başlıklı 73. maddesi ise mülteci ve vatansızları açıkça korunan kişilerden kabul etmiş ve bu kişilerin durumlarını "*Muhasamat başlamadan önce ilgili tarafların kabul ettiği konuya ilişkin uluslararası belgelerle veya sığınılan ya da ikamet edilen devletin mevzuatı kapsamında vatansız veya mülteci olarak kabul edilen kişiler, IV No'lu Sözleşme'nin I. ve III. Bölümleri anlamında, her hâlükarda ve herhangi bir aleyhte ayırım gözetilmeksizin korunan kişi olacaklardır*" ifadeleriyle dile getirmiştir. Bu madde sayesinde, mülteciler sivil olarak yararlandıkları II. Bölümde yer alan korumalara ek olarak korunan kişi kategorilerinin faydalandığı I. ve III. Bölümde yer verilen korumalardan da yararlanabilecektir. Ancak

⁷⁵ http://www.madde14.org/index.php?title=Harp_Zaman%C4%B1nda_Sivillerin_Korunmas%C4%B1na_%C4%B0li%C5%9F_kin_1949_Cenevre_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi (25.9.2021).

⁷⁶ **TOPAL**, s. 191.

mültecilerin sözü edilen bölümlerdeki korumalardan faydalanabilmesi için tarafların kabul ettiği uluslararası belgelerle veya sığınılan ya da ikamet edilen ülkenin iç hukuku kapsamında mülteci olarak kabul edilmesi ve bu kabulün taraflar arasında düşmanlık başlamadan ortaya çıkması şarttır⁷⁷.

Son olarak 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve I No'lu Ek Protokol, korunan kişi kategorilerinde olmayan kişiler için temel teminatları 75. maddede düzenlemiş ve oluşabilecek boşlukları en azından temel teminatlarla doldurmayı amaçlamıştır⁷⁸. Bu maddeye göre, tanınan korumalardan istifade edemeyen kişiler her durumda insanca muamele görecektir, ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya inanç, siyasi ya da diğer kanaatler, milli veya sosyal köken, varlık, doğum veya diğer statüler ya da benzer ölçütlerden dolayı ayrıma uğramadan temel teminatlardan yararlanacaktır. Bu kişilerin şahıslarına, şereflerine, inançlarına ve ibadetlerine saygı gösterilecektir.

B. ULUSLARARASI NİTELİKTE OLMAYAN SİLAHLI ÇATIŞMALARDA MÜLTECİLERİN DURUMU

İç silahlı çatışmalar nedeniyle ülke içerisinde yerinden edilen kişilerin durumu mülteci veya sığınma arayan kişilerden farklıdır. Bu kişiler için zaman zaman “ülkesel mülteci” kavramı kullanılsa da⁷⁹, bu doğru bir tercih değildir. Zira bu kişiler mülteci olmanın temel şartı olan ülke dışında bulunmayı sağlamaz. Ülke içinde yerinden edilen kişi kavramı daha doğru bir kullanımdır. Bu nedenle bu kişiler mülteci hukuku kapsamında bir koruma bulamaz. Bu kişilerin korunmaları kural olarak iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin bir sonucu olarak ilgili devletin iç hukuku kapsamındadır. Ancak bu kişilerin insan haklarına ilişkin uluslararası andlaşmalar ve insancıl hukuk kapsamında da korunabilmesi mümkündür⁸⁰. Zira uluslararası nitelikte olmayan

⁷⁷ **TOPAL**, s. 200-201.

⁷⁸ **TOPAL**, s. 202.

⁷⁹ **EKŞİ Nuray**, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 191.

⁸⁰ **TANERİ**, s. 41.

silahlı çatışma sürecinde insancıl hukukun bazı kuralları ve insan hakları hukuku uygulanmaya devam eder⁸¹.

Bir ülke içerisinde cereyan eden iç silahlı çatışmaların diğer tarafı silahlı gruplardır. Silahlı gruplar devletleri bağlayan 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında bir yükümlülük altında olmadığından bu tip çatışmalarda yerinden olan kişileri koruyacak hukuk insancıl hukuk olacaktır. Zira insancıl hukuk sadece devletler değil, devlet dışı aktörler için de bağlayıcı niteliktedir. Bu nedenle uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda kişiler temelde insancıl hukukun koruması altında olacaktır⁸². Ancak bu tip silahlı çatışmalarda insancıl hukukun tüm düzenlemelerinin uygulanmadığı unutulmamalıdır.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak kurallar Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ve II No'lu Ek Protokol'dür. Bu düzenlemelerden sadece II No'lu Ek Protokol'ün 17. maddesi doğrudan ülke içinde yerinden edilenlere ilişkindir. Söz konusu madde, sivillerin güvenliği veya askeri güvenlik gerektirmedikçe sivil halkın yerinden edilmesini yasaklamıştır. Ayrıca bu nedenlerle yer değişikliği gerektiğinde de sivil halk için uygun barınma, sağlık, güvenlik ve beslenme şartlarının sağlanmasını öngörmüştür. Ülke içinde yerinden edilen kişiler sivil niteliği taşımaları durumunda sivillere getirilen korumadan yararlanacağından ilgili düzenlemelerin sivillere ilişkin hükümleri onlara da uygulanacaktır.

Ortak 3. madde gereğince uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda asgari bir koruma sağlanması gerekir. Bu kapsamda silahlarını teslim eden silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, yaralanma, tutukluluk veya diğer herhangi bir sebeple çatışma dışı kalan kimseler, muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyenler (ülke içinde yerinden edilen kişiler bu kapsamda değerlendirilir) ırk, renk, din veya itikat, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara benzer diğer herhangi bir kıstasa dayanan bir ayrıma tabi tutulmadan insani muamele görecektir. Ancak bu hüküm sınırlı bir koruma getirir. Zira sadece

⁸¹ **ERTUĞRUL**, s. 164.

⁸² **TOPAL**, s. 203.

karşı tarafın vatandaşlığında bulunan kişileri koruma kapsamına alır. Ancak II No'lu Ek Protokol hem korumayı genişletmiş hem de vatandaşlığına bakılmaksızın silahlı çatışmadan etkilenen herkesi kapsamına almıştır. Bu nedenle protokolün getirdiği korumadan sivil niteliği taşıyan tüm ülke içinde yerinden edilenler yararlanabilir⁸³.

SONUÇ

Yüzyıllardır yaşanan silahlı çatışmalar birçok insanın ülkesini terk ederek başka ülkelere sığınmasına veya ülke içerisinde yer değiştirmesine neden olmuştur. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile başka ülkelere gitmek zorunda kalan kişiler bazı şartları sağlamaları durumunda “mülteci” olarak kabul edilerek koruma altına alınmıştır. Ancak ülkesini terk etmek zorunda kalan herkes bu statüyü elde edemediği gibi ülke içerisinde yer değiştirenler her ne kadar “ülkesel mülteci” adıyla anılsa da bu korumadan yararlanamaz. Mülteci statüsü elde edemeyen bu kişilerin korunması gerektiği ise açıktır. Bu nedenle anılan kişilerin başka ne tür bir korumadan yararlandırılabilceği önemli bir sorudur.

Silahlı çatışmalar nedeniyle yerinden edilen kişiler için koruma sağlayacak kuralların başında bu süreçte uygulanan insancıl hukuk ve her dönemde koruma sağlayan insan hakları hukuku gelmektedir. Uluslararası silahlı bir çatışmada şartları taşıyan kişiler mülteci statüsünün getirdiği korumanın yanında bu korumanın yetersiz kaldığı veya mülteci hukukunun askıya alındığı durumlarda insancıl hukuk kuralları sayesinde koruma bulacaktır. Ancak insancıl hukukun korunması mültecilerin korunan kişi kategorilerinden birine dâhil olması durumunda mümkündür. Mülteciler genellikle sivil olarak bu korumadan yararlanabilmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi 9. maddesi mülteci hukukunun savaş zamanında da uygulanacağını öngördüğünden bu iki hukuk alanına ait kuralların aynı anda uygulama bulacağı açıktır. Bu durum anılan kurallar arasında bir çatışma yaşanması ihtimalini doğurmaktadır. Bir çatışma yaşanması durumunda sorun

⁸³ TOPAL, s. 205-209.

kişinin lehine çözülecek, mülteci en iyi koruma sağlayan hükümden yararlanacaktır. Bu durum 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 5. maddesinde de teyit edilmiştir.

Ülke içinde yaşanan bir iç çatışma durumunda ise kişiler genelde ülke içerisinde yer değiştirmektedir. Ülkesi dışında bulunmayan bu kişiler mülteci statüsü kazanamaz. Bu nedenle söz konusu kişiler iç hukukun koruması kapsamındadır. Ancak uluslararası nitelikte olmayan bu tip silahlı çatışmalara insancıl hukukun tüm hükümleri uygulanmasa da Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ve 1977 tarihli Ek II No'lu Protokol'ün hükümleri de bu kişileri koruyacaktır.

İnsan hakları hukuku da hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda yerinden edilen kişileri koruyacak diğer bir hukuk sahasıdır. Ancak yerinden edilen kişilerin korunması için temel çözüm buna sebep olan durumların ortadan kaldırılmasıdır. Bu her durum için mümkün olmasa da silahlı çatışmalar kaynaklı yerinden edilmeler için mümkündür. Çözüm sorunların silahlı çatışma aşamasına gelmeden BM'nin de yardımıyla çözülmeye çalışılması, aksi bir durumda ise insancıl hukukun yerinden edilmeye ilişkin hükümlerine ve insan haklarına ilişkin düzenlemelere uygun hareket edilmesidir. Silahlı çatışmaların ortaya çıkmaması ise BM Sözleşmesi md. 2/4'te düzenlenen kuvvet kullanma yasağının mutlak bir şekilde uygulanması ve özellikle suiistimale açık bir istisna olan meşru müdafaa'nın sınırlarının netleştirilmesi ve bu hükme aykırı hareket edenler için ağır bir yaptırım öngörülmesi ile mümkündür. Ağır yaptırımın ise kuvvet kullanma içermemesi, zira yeni bir silahlı çatışmanın yerinden edilen yeni kişiler doğuracağı ifade edilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- ACER Yücel / KAYA İbrahim**, Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.
- ALBAYRAK Gökhan**, “İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri ve Bu İlkelerin Tarihsel Gelişim Safhaları”, Uluslararası İnsancıl Hukuk, (Ed. Fatma Taşdemir / Gökhan Albayrak), Ankara, 2018, s. 15-35.
- ASAR Aydoğan**, Yabancılar Hukuku, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- BAGHERI Saeed**, Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Nükleer Silahlar, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.
- BATUR YAMANER Melike**, Silahlı Çatışmalarda Sivilleri Korunması, 1. Baskı, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2007.
- BOZKURT Enver / POYRAZ Yasin / ERDAL Selcen**, Devletler Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2018.
- ÇİÇEKLi Bülent**, Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- DOĞAN Vahit**, Türk Yabancılar Hukuku, 4. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019.
- DÜLGER Kenan**, Devletlerin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
- EKŞİ Nuray**, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
- ERTUĞRUL Ümmühan Elçin**, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Bireysel Statüler, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2017 (Uluslararası Silahlı).
- ERTUĞRUL Ümmühan Elçin**, “Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması”, Ankara Barosu Dergisi, 2017/1, s. 152-180.
- FIELDMAN Ilana**, “Difficult Distinctions: Refugee Law, Humanitarian Practice and Political Identification in Gaza”, Cultural Anthropology, Vol:22, Iss: 1, 2007, s. 129-169.
- HATHAWAY James C.**, The Rights of Refugees under International Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

- HENCKAERTS Jean-Mare / DOSWALD-BECK Louise** (Çev. Emre Öktem ve diğerleri) Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku, C.1: Kurallar, 1. Baskı, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005.
- HOLZER Vanessa**, "Persecution and the Nexus to a Refugee Convention Ground in Non-International Armed Conflict", *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law*, (Ed. David James CANTOR / Jean-François DURIEUX), Brill Nijhoff Publishing, Boston, 2014, s. 101-128.
- JACQUES Mélanie**, *Armed Conflict and Displacement*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- JAQUEMENT Stephane**, "Expanding Refugee Protection through International Humanitarian Law", *Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law*, (Ed. David James CANTOR / Jean-François DURIEUX), Vol:2, Brill Nijhoff Publishing, Boston, 2014, s. 79-98.
- KNEEBONE Susan**, "Introduction: Refugees and Asylum Seekers in the International Context", *Refugees, Asylum Seekers on the Rule of Law, Comparative Perspectives*, (Ed. Susan Kneebone), Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 1-32.
- MERAY Seha L.**, *Devletler Hukukuna Giriş*, C.2, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1962.
- ODMAN M. Tevfik**, "Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar", *Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelişmeler*, İstanbul Barosu Yayınları, 2004, s. 11-51.
- ÖKTEM Emre**, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, 2. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2011.
- ÖRNEK Serdar**, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı 1991 ve 2003 Irak Harekâtları*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.
- ÖZTÜRK Neva**, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- PAZARCI Hüseyin**, *Uluslararası Hukuk*, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020.
- REÇBER Sercan**, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016.
- SBEARER Ivan**, "A Revival of Just War Theory", *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines*, (Ed. Micheal Schmitt / Jelena Pejic), Boston, 2007, s. 1-21.

- SHAW Malcolm**, International Law, 7 th Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.
- STEWART James G.**, “Towards a Single Definition of Armed Conflict in International Humanitarian Law: A Critique of Internationalized Armed Conflict”, The Peter A Allard School of Law Allard Research Commons, Vol: 85, No: 850, s. 313-350.
- SUR Melda**, Uluslararası Hukukun Esasları,13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019.
- TANERİ Gökhan**, Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-refoulement) İlkesi, 1. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2012.
- TAŞDEMİR Fatma**, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
- TOPAL Ahmet Hamdi**, Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019.
- TÜTÜNCÜ Ayşe Nur**, İnsancıl Hukuka Giriş, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2006.
- UÇAR Azime Ayça**, Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- UNHCR, El Kitabı.

Sözleşmeler, Kararlar ve Raporlar

- UNHCR Executive Committee, Conclusion No. 80 (L), 1999, para. a, <http://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c6ec/general-conclusion-international-protection.html> (7.9.2021); UN General Assembly, Not on International Protection, 2 July 2003, A/AC.96/975, para. 53, <http://www.refworld.org/docid/3f1feb6d4.html> (7.9.2021).
- <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (20.9.2021).
- The International Court of Justice, Advisory Opinion, 8 July 1996, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> (1.10.2021).
- <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (15.10.2021).
- <https://www.unhcr.org/search?query=1951%20Geneva%20Convention%20Relating%20to%20the%20Status%20of%20Refugees> (26.10.2021).